

Jožica Čehovin Zajc, Branko Bembič

POGLED NA EPIDEMIJO COVID-19 Z VIDIKA MEDPANOŽNIH RAZLIK V DESTANDARDIZACIJI IN NESTABILNOSTI ZAPOSLOVANJA V SLOVENIJI

IZVLEČEK

V prispevku analizirava učinke prvega vala epidemije covid-19 na zaposlovanje v Sloveniji v luči nekaterih teorij destandardizacije in segmentacije zaposlovanja. Analizirala sva statistične podatke, ukrepe in politike države ter strategije sindikatov pred in med epidemijo. Epidemija je povzročila močan upad zaposlitev in najbolj prizadela delavce v nestandardnih oblikah (še zlasti študente in zaposlene za določen čas). Glede na padec prometa oz. obsega proizvodnje je bolj kot izvozno usmerjeno predelovalno industrijo prizadela nekatere storitvene panoge (npr. maloprodaja, izvoz), kjer manj vlagajo v veščine zaposlenih; te so namreč v večji meri učinke šoka prevalile na delavstvo in državo. Ugotavljava tudi, da sindikati razcepov na trgu delovne sile niso poglobljali, medtem ko so segmentacijo krepile državne politike pred epidemijo in ukrepi med njo.

KLJUČNE BESEDE: destandardizacija, segmentacija, nestabilnost zaposlovanja, covid-19, epidemija, Slovenija

A View on the Covid-19 Epidemic from the Perspective of Intersectoral Differences in Destandardisation and Employment Instability in Slovenia

ABSTRACT

In this paper, we analyse effects of the first wave of the COVID-19 epidemic on employment in Slovenia in the light of some theories on the destandardisation

and segmentation of employment. We consider statistical databases, state measures and policies, along with union strategies before and during the epidemic. The epidemic has caused a sharp decline in employment and hit hardest those workers holding non-standard forms of employment (especially students and temporary workers). Given the decline in service turnover/production volume, particular service industries (e.g. retail, exports) have been more affected by export-oriented manufacturing that has invested less in employee skills and shifted the effects of the shock to labour and the state. We also note the trade unions have not deepened the splits in labour market divisions, while segmentation has been strengthened by both pre- and post-epidemic state policies.

KEY WORDS: *destandardisation, segmentation, employment instability, Covid-19 epidemic, Slovenia*

1 Uvod¹

Slovenijo je, tako kot večino sveta, v prvi polovici leta 2020 prizadela epidemija covid-19. Ukrepi za zaježitev epidemije so povzročili gospodarski šok, zato so se vlade, tudi slovenska, odzvale z ukrepi za pomoč zasebnemu sektorju gospodarstva za ohranjanje zaposlenosti in s socialnimi ukrepi. Namen tega prispevka je na podlagi analize statističnih podatkov, vladnih ukrepov in sindikalnih strategij identificirati učinke gospodarskega šoka ob prvem valu epidemije covid-19 na zaposlovanje v različnih oblikah zaposlitev in panogah ter jih analizirati s pomočjo različnih teorij destandardizacije zaposlovanja in segmentacije trga delovne sile. Pri tem želiva proučiti (1), kako so se podjetja in organizacije na področju zaposlovanja odzvali na gospodarski šok ob epidemiji, kakšne ukrepe je uporabila vlada in kakšna stališča so zagovarjali sindikati, ter (2) odzive podjetij v posameznih panogah proučiti v navezavi na pretekle, dolgoročneje trende v nestabilnosti in destandardizaciji zaposlovanja, vladnih ukrepov in sindikalnih strategij. Odzive podjetij sva najprej opazovala glede na oblike zaposlitev. Ker je nestandardno zaposlovanje sektorsko močno segmentirano² (Čehovin Zajc in Breznik 2020; Bembič 2019), sva preverila stabilnost zaposlovanja glede na izvozno usmerjenost in izdatke za usposabljanje zaposlenih po panogah zasebnega sektorja. Z analizo ukrepov države in stališč sindikatov sva ugotavljala, ali ti akterji sektorske razcepe na področju zaposlovanja odpravljajo ali jih še dodatno poglobljajo.

-
1. Raziskava je nastala v okviru projekta SEGNET - Segmentacija nestandardnega zaposlovanja v Sloveniji (J5-9335), ki ga financira ARRS.
 2. To seveda ne pomeni, da so z vidika zaposlovanja panoge homogene.

2 Analitični okvir

Med razlagami, ki obravnavajo pritiske na družbene formacije v Evropi po razkroju povojnega »fordističnega« režima akumulacije za zahodu in uničenju socialističnih alternativ na vzhodu, izstopata dve večji skupini teorij. Prva (npr. Streeck 1998; Höpner in Schäfer 2010; Glyn 2007) poudarja procese v okviru splošnega trenda »(neo)liberalizacije«, ki potekajo zadnjih nekaj desetletij. Večina teorij iz te skupine v ospredje postavlja okoliščine »globalizirane produkcije«, negativne oziroma tržne integracije gospodarstev ob odsotnosti enotnih socialnih standardov na nadnacionalni ravni (Scharpf 1996: 15), v katerih slabita moč in posledično položaj organiziranega delavstva, krepi pa se položaj kapitala. Te teorije pogosto opozarjajo na sorodnost trendov, do katerih prihaja v vseh evropskih državah in ki v splošnem napovedujejo trend konvergence v smeri anglosaškega, liberalnega tipa kapitalizma (Höpner in Schäfer 2010; Streeck 1998). Drugo večjo skupino predstavljajo teorije, ki se osredotočajo na razlike med tipi kapitalizmov (Hall in Soskice 2001). Te teorije namesto splošne konvergence v smeri liberalnega modela kapitalizma v ospredje postavljajo akterje (zlasti podjetja), ki s svojimi specifičnimi interesi in preferencami v zvezi z veščinami delovne sile oblikujejo različne razvojne trajektorije posameznih gospodarstev (Hall in Soskice 2001; Thelen 2014). Namesto razrednih konfliktov poudarjajo razcepe znotraj razredov in medrazredna zaveznitva, saj trdijo, da je določenim frakcijam kapitala v interesu ohranjanje institucionalnih oblik »koordiniranega kapitalizma« (npr. kolektivna pogajanja, stabilne zaposlitve ipd.), medtem ko drugim frakcijam bolj ustreza njihova odprava (Thelen 2014). V grobem sozvočju z orisano delitvijo je Thomas Prosser (2016) razdelil tudi teoretske pristope k naraščajoči prekarizaciji dela oziroma destandardizaciji zaposlovanja. Na eno stran je postavil teorije, ki se osredotočajo na strukturne procese, zlasti neoliberalno globalizacijo produkcije (npr. Kalleberg 2009; Glyn 2007), ki z večjo ali manjšo silovitostjo zadenejo celotno delovno silo. Na drugi strani so teorije dualizacije, ki poudarjajo sposobnost posameznih akterjev, podjetij in skupin delavstva, da ohranjajo svoj položaj s preusmerjanjem strukturnih pritiskov na druge, »periferne« segmente delavstva (npr. Rueda 2007; Palier in Thelen 2010). Če poenostavimo, medtem ko prva skupina teorij omogoča misliti razredna nasprotja, se druga bolje obnese pri razumevanju segmentacije zaposlovanja.

V nadaljevanju prispevka z analizo učinkov gospodarskega šoka ob epidemiji in ob upoštevanju sektorskih razlik v obsegu nestandardnega zaposlovanja preverjava teorije o učinkih strukturnih pritiskov globalne konkurence na zaposlovanje in teorije segmentacije, ki v ospredje postavljajo večšine zaposlenih ter

koalicije med segmenti kapitala in delavskimi organizacijami. Nato poskuša medsektorsko segmentacijo zaposlovanja v Sloveniji pojasniti s strukturnimi silami v okviru nove mednarodne delitve dela.

2.1 Oblike zaposlitve

Najino izhodišče je, da šok, ki mu je bilo gospodarstvo izpostavljeno v prvem valu epidemije covid-19, ni prizadel vseh segmentov delavstva v enaki meri. Skladno s tem najprej analizirava različne oblike zaposlovanja in preveriva njihovo stabilnost v krizi, ki jo je povzročila epidemija. Pri tem razlikujeva med standardno zaposlitvijo (za nedoločen čas s polnim delovnim časom neposredno pri delodajalcu) in nestandardnimi oblikami (vse druge, npr. za določen čas, s krajšim delovnim časom, prek agencij za posredovanje dela, študentsko delo, samozaposlovanje itd.). Najina prva teza meji na trivialnost, a jo, da bi se izognila morebitnim nejasnostim, vseeno eksplicirava:

T1: Stabilnost zaposlitve v nestandardnih oblikah je bila v prvem valu epidemije covida-19 manjša kot v standardni obliki zaposlovanja.

2.2. Globalne verige vrednosti in izvozna usmerjenost panog

Kombinacije različnih oblik in obseg nestandardnega zaposlovanja so sektorsko specifične (glej Čehovin Zajc in Breznik 2020). Destandardizacijo zaposlovanja in prekarizacijo dela literatura pogosto povezuje s t. i. globalizacijo produkcije, ki je ob drugih dejavnikih, kot so upad moči sindikatov, spremembe v politikah, tercializaciji itn., »spodbudila delodajalce, da so si prizadevali za bolj fleksibilne odnose z delavci« (Kalleberg 2009: 3). Po teh teorijah se prekarno delo širi s krepitvijo konkurence v okviru globalnih verig vrednosti ali globalnih produkcijskih mrež, kjer so velika podjetja v vlogi kupcev nenehno na lovu za dobavitelji, ki so sposobni ponuditi še nižjo ceno ob dani kakovosti blaga (Hewison 2016: 433–434; Kalleberg in Hewison 2013: 276). Raziskovalci globalnih verig vrednosti opozarjajo, da se dobaviteljska oziroma podizvajalska podjetja soočajo z dvojnimi izzivi: zagotoviti morajo blago po nizkih cenah, ki pa mora zadostiti zahtevam po kakovosti. Stefanie Hürtgen (2019a: 223–224) ugotavlja, da podizvajalska podjetja, ki so soočena z zahtevami po hitrem prilagajanju obsega in vsebine proizvodnje, tveganja z agresivnimi strategijami fleksibilizacije in prekarizacije delovne sile prenašajo na zaposlene. Barrientos, Gereffi in Rossi (2010: 14–15) menijo, da spremembe v smeri kompleksnejših proizvodnih procesov zahtevajo stabilno in usposobljeno delovno silo, vendar neusmiljena tekma za zniževanje stroškov in povečevanje fleksibilnosti produkcije dobaviteljska podjetja sili v zniževanje socialnih in delavskih standardov, zato

se zatekajo k segmentaciji delovne sile, tako da nekaterim delavcem zagotovijo dobro plačane in stabilnejše zaposlitve, medtem ko večina dela v nestandardnih, prekarnih zaposlitvah. Razvoj visokotehnoloških proizvodnih kompleksov tako ne prinaša socialnega napredka, ampak za večino delavcev v globalnih verigah tudi v Evropi večinoma prekarne zaposlitve in mezde, ki so pogosto še nižje od lokalnih standardov (Hürtgen 2019b).

Za podjetja v Sloveniji je značilno, da so močno vključena v globalne verige vrednosti, v katere pa se vključujejo predvsem kot podizvajalci, in ne kot močni kupci, ki lahko preostalim členom v verigi narekujejo svoje pogoje. Če si podjetja v Sloveniji v okviru globalnih verig vrednosti prizadevajo zagotoviti konkurenčne prednosti z vzpostavljanjem fleksibilnega režima produkcije na transnacionalni ravni, pričakujeva, da bova največ fleksibilnega in nestandardnega dela našla v najbolj internacionaliziranih panogah oziroma panogah, ki največji delež svojih prihodkov realizirajo na tujih trgih. Najina druga teza torej zadeva odnos med internacionalizacijo in stabilnostjo zaposlovanja:

T2: V izvozno usmerjenih panogah je bilo med prvim valom epidemije covid-19 več nestandardnega zaposlovanja, zaposlitve pa so bolj nestabilne kot v panogah, ki so v večji meri usmerjene na domači trg.

2.3 Specifične veščine in vlaganje v usposabljanje zaposlenih

Sodobne teorije segmentacije trga delovne sile opozarjajo, da v sektorju predelovane industrije, ki je najmočnejše izpostavljena mednarodni konkurenci, zahteve kapitala po *fleksibilizaciji zaposlovanja* niso tako ostre kot v nekaterih storitvenih panogah, ki so usmerjene na domači trg (Thelen 2014: 19). Strategije kapitala v izvozno usmerjenih segmentih predelovalne industrije po mnenju tega teoretskega toka temeljijo na tipu produkcije, ki pri delovni sili zahteva veščine, ki so specifične za podjetje (Boyer 2014: 131–132), te pa je težko dobiti na trgu delovne sile. Zato imajo delavke in delavci v teh izvozno usmerjenih industrijskih panogah razmeroma močan pogajalski položaj, njihove zaposlitve pa so razmeroma stabilne. Na drugi strani naj bi poslovne strategije kapitala v storitvenih panogah, kakršni sta maloprodaja in gostinstvo, temeljile na razmeroma splošnih, prenosljivih veščinah, kar podjetjem omogoča, da se spremembam v okolju hitro prilagajajo s spremembami v zaposlenosti (ibidem).

Pričakovanja na podlagi opisanih teorij segmentacije trga delovne sile so ravno nasprotna najini prvi tezi – destandardizacijo zaposlovanja postavljajo predvsem v določene storitvene panoge, kjer prevladujejo osnovne splošne veščine in so pretežno usmerjene na domači trg. Glede na močno industrijsko bazo, ki se je ohranila zlasti v kovinski in kemični industriji, bi lahko podobne

trende pričakovali tudi v Sloveniji. Skladno s tem postaviva naslednjo tezo:

T3: Najbolj nestabilne so bile ob prvem valu epidemije covid-19 zaposlitve v panogah, v katerih so izdatki za usposabljanje zaposlenih nižji.

2.4 Medrazredne koalicije

Veščine, ki so specifične za podjetje, so težko prenosljive, zato so delavci v panogah predelovalne industrije interesno »nadpovprečno« vezani na svoja podjetja (Boyer 2014: 138; Stanojević in Čehovin Zajc 2017: 161), kar tvori materialno podlago za *medrazredne koalicije med delom in kapitalom*, ki *posredujejo pritiske iz mednarodnega okolja* (Thelen 2012: 145–148; 2014: 11–18). Anke Hassel (2014) v svoji analizi institucionalnega razvoja Nemčije zato v ospredje postavi medrazredne koalicije med kapitalom in delom v izvozno usmerjenih segmentih predelovalne industrije, ki naj bi uresničevali svoje interese na račun drugih segmentov delavstva. Opozarja, da so sindikati v jedru izvozne industrije sodelovali s kapitalom pri zaščiti obstoječih institucij koordiniranega gospodarstva, ki varujejo naložbe v specifične veščine (kolektivna pogajanja, sistem usposabljanja, stabilne zaposlitve itn.), a so hkrati na tihem podpirali izločitev storitvenih dejavnosti (menz, varovanja, čiščenja), reze v socialno državo in liberalizacijo nestandardnega zaposlovanja, ki se uporablja predvsem v storitvenem sektorju (Hassel 2014: 65–73). Na ta način so si, opozarja Hassel, skupaj z relokacijo delov proizvodnje v Vzhodno Evropo in dogovori o zadrževanju rasti plač izvozna podjetja zagotovila stroškovno konkurenčnost ob stabilizaciji zaposlovanja na račun fleksibilizacije periferije. Podobno Palier in Thelen (2010) ugotavljata, da so sindikati v osrednjih delih nemškega izvoznega sektorja in francoskih »nacionalnih šampionih«, ki so nekoč predstavljali socialni model za celotno gospodarstvo, odstopili od svoje tradicionalne vloge in celo preprečevali sprejem univerzalnih ukrepov (npr. nasprotovanje uvedbi minimalne plače v Nemčiji; tiha podpora liberalizaciji nestandardnega zaposlovanja v Nemčiji in Franciji), ki bi koristili drugim skupinam delavstva v slabšem pogajalskem položaju.

Skladno z opisanimi teorijami, ki obravnavajo ravnanje sindikatov, sva oblikovala četrto tezo:

T4: Sindikati predelovalne industrije ščitijo delavstvo v »jedrnih« panogah izvoznega sektorja ter podpirajo ukrepe fleksibilizacije nestandardnega zaposlovanja in rahljanja delavskih standardov, kar gre predvsem na škodo delavcem v prekarjih panogah, ki jih ne ščitijo specifične veščine.

2.5 Segmentacija nacionalnega trga delovne sile v okviru mednarodne delitve dela

Sindikati niso edini akterji, ki lahko posredujejo pri prenašanju konkurenčnih pritiskov iz mednarodnega okolja in tako vplivajo na sektorske vzorce fragmentacije delovne sile. Če podjetja (individualni kapitali) na svetovnem trgu v odnose konkurence stopajo kot sestavni deli nacionalnih procesov akumulacije, na te odnose s svojimi politikami močno vplivajo nacionalne države (Iñigo-Carrera 2020: 48). Sodobne nacionalne države si zato prizadevajo zagotoviti vse potrebne pogoje za konkurenčnost (Boyer in Drache 1996: 3), saj kot zastopnice nacionalnih fragmentov celotnega družbenega kapitala poskušajo na ta način kar najbolj povečati obseg domačega procesa akumulacije (Iñigo-Carrera 2020: 48). Proces akumulacije kapitala na nacionalnem območju je namreč ključnega pomena za politično stabilnost, saj je glavni vir dohodkov države in prebivalstva (Clarke 2000: 80).

Domnevava, da poskušajo nacionalne države izboljšati svoj položaj v mednarodni delitvi dela. V tradicionalni mednarodni delitvi dela, kakršna je veljala približno do sedemdesetih let dvajsetega stoletja, so »podrejene« države igrale predsem vlogo dobaviteljic surovin ali trgov za produkcijo imperialističnih sil (Magdoff 2003: 84–90). Z razvojem transportne in komunikacijske industrije pa so se vzpostavili pogoji za novo mednarodno delitev dela, v kateri je kapital industrijsko proizvodnjo razpršil po vsem svetu (Fröbel in dr. 1978). Ob tem prestrukturiranju proizvodnje na svetovni ravni si individualni kapitali prizadevajo zagotoviti kar najbolj dobičkonosno kombinacijo med relativnimi stroški in produktivnimi lastnostmi delovne sile, tako da maksimirajo presežno vrednost oziroma profite (Starosta 2016: 89). Ekspanzija in krčenje posameznih panog oziroma produkcijskih procesov na območju določene nacionalne države se tako odvija glede na ritem tehnoloških sprememb in relativnih stroškov ter usposobljenosti delovne sile (Charnock in Starosta 2018: 337).

Na podlagi opisanih študij sva pri oblikovanju pete teze domnevala, da si države, če je njihova umestitev v mednarodno delitev dela odvisna od cene in kakovosti delovne sile, poskušajo ponuditi najkakovostnejšo delovno silo po najnižjih možnih cenah. Vendar tega ne morejo storiti niti z neposrednim napadom na proizvodne delavce s specifičnimi veščinami, od katerih so podjetja močno odvisna. Lahko pa pritisnejo na standarde reprodukcije (mezde, delovne pogoje, oblike zaposlitve) dequalificiranih delavcev v produkciji blaga in storitev, ki služijo za reprodukcijo delovne sile (maloprodaje, gostinstva itn.) in na domačem tržišču zagotavljajo storitve za kapital (varovanje, čiščenje). Zniževanje cene delovne sile podjetjem v teh panogah omogoča ohranjanje nizkih cen produk-

cije ob normalnih profitih, kar ob danih realnih mezdah znižuje ceno delovne sile v izvoznih sektorjih. Prekarizacija dekvificirane delovne sile v panogah, ki zagotavljajo storitve po nizkih cenah na domačem tržišču, tako krepi stroškovno konkurenčnost delovne sile ključnih panog izvoznega sektorja in s tem ugodno vpliva na nacionalni proces akumulacije kapitala.

Glede na strukturo slovenskega gospodarstva, ki je čedalje bolj odvisno od izvoza, se ta pristop zdi vsaj verjeten. Primeren je tudi glede na članstvo Slovenije v EU, katere institucionalna arhitektura nacionalnim oblastem ne omogoča uporabe standardnih makroekonomskih politik oziroma jih pri tem močno omejuje, države sili v nepretrgan proces interne devalvacije, saj lahko makroekonomsko prilagajanje izvajajo le z varčevalnimi ukrepi in politikami na strani ponudbe (Holman 2014). Varčevalni ukrepi, ki zmanjšujejo domače povpraševanje in zaostrejujejo konkurenčni boj na domačem trgu, ter politike deregulacije in fleksibilizacije pogojev dela v panogah, usmerjenih na domači trg, se v tem okolju zdijo skorajda naraven odziv ekonomske politike.

Naslednja teza, ki jo postaviva, je združljiva s teorijami, na katerih temelji teza T3, namesto medrazrednih koalicij iz T4 pa pričakujeva ukrepe za zniževanje cene nizkokvalificirane delovne sile na strani države kot kolektivnega zastopnika nacionalnega fragmenta celotnega družbenega kapitala:

T5: Država s svojimi ukrepi konkurenčnost v strateških izvoznih sektorjih zagotavlja tako, da hkrati fleksibilizira in deregulira pogoje dela v panogah, ki neposredno vplivajo na ceno delovne sile.

3 Metode

Za preverjanje postavljenih tez sva uporabila različne statistične podatke ter analizo ukrepov, vladnih politik in aktivnosti socialnih partnerjev/sindikatoev. Prvo tezo (o večji nestabilnosti v nestandardnih oblikah dela) sva preverjala s statistično analizo mikropodatkov ankete Aktivno in neaktivno prebivalstvo (ANP) o spremembah nestandardnega zaposlovanja. Pri tem sva za kontekstualizacijo analizirala zaposlovanje od leta 2005 do 2019 na letni ravni, za oris neposrednih učinkov epidemije covid-19 na stabilnost zaposlovanja pa sva uporabila podatke za prvi dve četrletji leta 2020. Letni in četrletni podatki medsebojno sicer niso povsem primerljivi, saj slednji zanemarjajo sezonski vpliv, a ker je za drugo četrletje običajen porast zaposlovanja, lahko morebitne meritve upada zaposlovanja pripišemo neposredni posledici epidemije.

Drugo tezo (o večji nestabilnosti in destandardizaciji v izvozno umerjenih panogah) sva preverjala z uporabo podatkov o deležu čistih prihodkov od prodaje na tujem trgu za leto 2018 (Povšnar in dr. 2019), anketnih podatkov

ANP o nestandardnem zaposlovanju po panogah za referenčno leto 2018 in spremembo zaposlenosti po panogah v drugem četrtletju leta 2020 glede na prvo četrtletje iz registrskih podatkov SRDAP. Obravnavala sva le panoge zasebnega sektorja, za katere imava podatke o izvozni usmerjenosti. Pomanjkljivost tega indikatorja (usmerjenost v izvoz) kaže na internacionalizacijo panog, ne pove pa natančno, kakšna je njihova vpetost v mednarodne verige vrednosti, kar bi bolje ujela z opazovanjem domače dodane vrednosti, vsebovane v tujem izvozu, izražene kot delež domačega izvoza. Za preprosto spremenljivko deleža prihodkov, realiziranih na tujih trgih, sva se odločila, ker naju zanima internacionalizacija, in ne le vpetost v mednarodne verige.

Da bi bili podatki učinka gospodarskega šoka sektorju medsebojno primerljivi po sektorjih, sva jih relativizirala z izračunom koeficienta nestabilnosti zaposlovanja,³ ki meri odstotno spremembo obsega zaposlenosti po panogah glede na odstotno spremembo obsega storitev oz. proizvodnje. Višje vrednosti koeficienta nestabilnosti zaposlovanja pomenijo večjo nestabilnost zaposlovanja, negativne vrednosti pa pomenijo, da se je obseg zaposlenosti spreminjal v drugo smer kot obseg storitev oziroma proizvodnje.

Tretjo tezo, tj. o povezavi stabilnosti zaposlovanja z večšinami zaposlenih, sva preverjala s podatki o višini izdatkov za usposabljanje v podjetjih na zaposlenega po posameznih panogah (*Continuing vocational training survey* – CVTS) in z že omenjenim koeficientom nestabilnosti zaposlovanja.

Četrto tezo o medrazrednih koalicijah sva ocenila s pregledom sindikalnih politik v preteklem desetletju in ukrepov, ki so bili usklajeni na tripartitni ravni v obdobju prvega vala epidemije.

Peta teza temelji na kombinaciji sodobnih teorij nove mednarodne delitve dela (Starosta 2016; Iñigo-Carrera 2020) in tretje teze, zato sva jo preverjala na podlagi pregleda vladnih politik in pri tem upoštevala rezultate iz tretje teze.

4 Rezultati

V prvem valu epidemije covida-19 je prišlo do precejšnjega upada celotne zaposlenosti v Sloveniji. Število delovno aktivnih se je v drugem četrtletju leta 2020 glede na predhodno četrtletje z 982,1 zmanjšalo na 968,0 tisoč;

3. Imenovanje sva prevzela po ekonomističnem žargonu, kjer bi ta indikator – po zgledu koeficienta elastičnosti povpraševanja – lahko imenovali koeficient elastičnosti zaposlenosti.

povprečna registrirana brezposelnost se je z 78,4 povečala na 89,5 tisoč⁴. Če upoštevamo podatek, da so podjetja v aprilu 2020 izkoristila protikoronski ukrep vlade *delno povračilo nadomestila plače za skoraj 176,5 tisoč zaposlenih na čakanju*, ki jim zaradi višje sile (epidemije covid-19) podjetja niso mogla zagotoviti dela, lahko že v izhodišču prispevka ugotovimo, da je epidemija že v svojem zgodnjem začetku drastično zarezala v trg delovne sile in zahtevala državno intervencijo izjemnega obsega. Podatki iz prejšnjih let kažejo, da v obdobjih gospodarske rasti v drugem četrletju navadno ne prihaja do zmanjševanja celotne zaposlenosti, zato je upad zaposlovanja nedvoumno posledica prvih neposrednih učinkov epidemije covid-19. Brez ukrepov za ohranjanje zaposlenosti bi bil ta gotovo še neprimerno večji.

4.1 Oblike zaposlitve

Rezultati, predstavljeni v nadaljevanju, potrjujejo prvo tezo, da je do upada zaposlenosti prišlo predvsem na račun zmanjšanja števila delavcev v nestandardnih oblikah zaposlitve.

Standardno zaposlovanje, zaposlovanje za polni delovni čas in za nedoločen čas, je v gospodarski recesiji upadalo do leta 2014, ko se je trend obrnil, in se nato povečevalo vse do leta 2019, ko je doseglo predkrizno raven, tj. okoli 70 % delovno aktivnega prebivalstva v Sloveniji. V prvih dveh četrletjih leta 2020, ko smo bili soočeni s prvim valom epidemije covid-19, se je število standardno zaposlenih še naprej povečevalo, povečeval pa se je tudi delež te oblike zaposlovanja, saj je število vseh drugih, torej nestandardnih oblik zaposlovanja v času epidemije upadlo.

Zaposlovanje za določen čas je od leta 2005 konstantno predstavljalo približno desetino delovno aktivne populacije, od leta 2018 pa upada tako število kot delež zaposlenih v tej obliki, kar lahko vsaj delno pojasnimo z umiranjem gospodarske rasti. To obliko zaposlovanja podjetja pogosto uporabljajo namesto instituta poskusnega dela, toda reforma leta 2013 je omejila veriženje zaposlovanja za določen delovni čas za dano delovno mesto. Zato domnevava, da se je počasnejša rast novih zaposlitev najprej odrazila na krčenju števila zaposlenih za določen čas, ki se je zaradi omejitve veriženja delno prelivalo v zaposlitve za nedoločen čas. V času covid krize se je število zaposlitev za določen čas močno zmanjšalo – kar za 14 tisoč oz. za približno 20 %. Za tako globokim padcem

4. V besedilu prispevka številke zapisujeva z točnimi številkami, ko se navezujeva na natančne podatke (npr. registrski podatki), in z uporabo besede »tisoč«, ko obravnavava na 1000 zaokrožene ocene (npr. anketni podatki ali ko so podrobnejši podatki na voljo v priloženi tabeli).

najverjetneje tiči drugačna logika: domnevava, da podjetja v krizi pogodb za določen čas preprosto niso podaljševala. Drugače povedano, močan (čeprav ne nepričakovan) upad števila zaposlenih za določen čas v krizi kaže, da so to obliko podjetja izrabila za hitro prilagajanje zaposlenosti obsegu poslovanja.

Zaposlovanje s krajšim delovnim časom se je od leta 2005, ko je s približno 23 tisočimi zaposlenimi predstavljalo okoli 2,5 % delovno aktivnih, do leta 2019 skorajda podvojilo na 46,2 tisoč. V prvih dveh četrletjih leta 2020 se je po anketnih podatkih ANP povečalo za približno 500 zaposlenih. Po podatkih ZRZS pa se je tovrstno zaposlovanje zaradi epidemije močno okrepilo. Junija 2020 je bilo namreč obračunanih/izplačanih 19,2 tisoč subvencij za skrajšanje polnega delovnega časa 3,3 tisoč podjetjem v Sloveniji.

Agencijsko delo je skozi leta precej nihalo, v splošnem pa se je gibalo med 1 in 2 odstotkoma delovno aktivne populacije oz. med 6 in 17 tisoč delavcev. Anketni podatki kažejo na znižanje števila agencijskih delavcev za tretjino, s 13 tisoč v prvem na 9 tisoč v drugem četrletju. Toda anketni podatki pri nižjih vrednostih niso zanesljivi, kar potrjujejo tudi registrski podatki za zaposlovalne dejavnosti (N78), ki kažejo manjši upad: mesečno je bilo v povprečju v tej panogi v prvem četrletju leta 2020 zaposlenih okoli 13,5 tisoč, v drugem pa okoli 12 tisoč (SURS, SRDAP), torej dobrih 11 odstotkov manj.

Samozaposlovanje je oblika zaposlitve, ki tveganja v zvezi z varnostjo zaposlitve prelaga neposredno na posameznika; ta tako v celoti postaja odvisen od tržnega položaja. Od leta 2005 do 2019 se je število zaposlitev te vrste skorajda podvojilo – po anketnih podatkih je s 65,5 naraslo na 100,2 tisoč samozaposlenih (brez kmetov). Med njimi je vseskozi več kot polovica samozaposlenih brez delavcev (povečanje s 35 na 65,7 tisoč). Vsak peti med temi pa je navidezno samozaposlen, saj dela pretežno za eno stranko in pogosto celo v prostorih te stranke.

V času prvega vala covid krize (drugo četrletje leta 2020 glede na predhodno četrletje) se je skupno število samozaposlenih po anketnih podatkih ANP nekoliko povečalo, po zanesljivejših registrskih podatkih SRDAP pa je bilo stabilno in se je vseskozi gibalo okoli 70 tisoč. Pri tem je treba poudariti, da je bila stabilnost števila samozaposlenih v prvem valu epidemije covid-19 v veliki meri zagotovljena na račun protikoronskega ukrepa – zagotovljenega mesečnega temeljnega dohodka, ki ga je izkoristilo več kot 50 tisoč upravičencev.

Za študentsko delo, eno najbolj fleksibilnih oblik zaposlovanja, imava na voljo le anketne podatke, ki kažejo, da v povprečju v tej obliki vsako leto dela približno 30 tisoč študentov in dijakov. Zaposlovanje študentov in dijakov je sicer najintenzivnejše v poletnih mesecih, zato razmeroma nizka vrednost (23,1 tisoč) v prvem četrletju leta 2020 ne preseneča. Toda podatki za drugo četrletje kažejo

na izjemen upad, saj naj bi se število študentskih delavk in delavcev zmanjšalo na 12,6 tisoč, kar gre nedvomno v veliki meri pripisati epidemiji.

Podatki v veliki meri podpirajo prvo tezo, skladno s katero so nestandardne oblike zaposlovanja manj stabilne, čeprav ugotavlja, da med njimi obstajajo velike razlike. Najbolj nestabilni obliki sta študentsko delo – to je upadlo skoraj za polovico – in delo za določen čas, ki se je po anketnih podatkih zmanjšalo za tretjino (deloma zaradi prehajanja v zaposlitve za nedoločen čas, katerih število se je v tem času povečalo, deloma pa zaradi prekinitve dela). Upadlo je tudi agencijsko delo, medtem ko je samozaposlovanje ostalo stabilno, prekarno delo s krajšim delovnim časom pa je zabeležilo le rahel prirast.

Tabela 1: Splošen pregled oblik zaposlovanja v Sloveniji med letoma 2005 in 2019 ter v prvih dveh četrtletjih leta 2020 (v tisoč).

LETO	Povprečno število registrirano brezposelnih (VIR: ZRS)	Delovno aktivni	Standardno zaposleni	Delež standardno zaposlenih od delovno aktivnih	Določen čas (brez AD)	Krajši delovni čas (brez AD)	Agencijsko delo	Samozaposleni (brez kmetov)	Samozaposleni (brez delavcev)	Navidezno samozaposleni	Študentsko delo
2020 Q2	89,5	968,0	708,4	73,2%	59,4	47,4	8,6	95,1	64,5	12,26	12,6
2020 Q1	78,4	982,1	703,9	71,7%	73,1	46,9	13,4	90,9	61,6	9,5	23,1
2019	74,2	982,6	688,3	70,1%	75,0	46,2	12,6	100,2	65,7	12,4	27,3
2018	78,5	980,6	647,8	66,1%	86,0	48,1	17,9	101,4	64,7	13,6	30,7
2017	88,6	959,1	629,4	65,6%	93,8	46,8	12,8	92,7	56,7	12,0	33,0
2016	103,2	915,0	612,9	67,0%	87,7	43,1	9,3	90,4	57,6	13,8	30,7
2015	112,7	917,4	591,9	64,5%	90,9	40,2	11,4	92,4	61,2	13,9	29,0
2014	120,1	916,7	588,1	64,2%	81,6	36,7	9,0	86,2	55,3	11,4	25,6
2013	119,8	905,9	596,6	65,9%	77,9	33,5	8,0	82,7	53,6	10,1	26,7
2012	110,2	923,9	606,2	65,6%	88,1	35,4	11,5	80,5	49,7	8,9	28,0
2011	110,7	936,5	607,7	64,9%	91,3	32,0	6,9	85,7	52,8	N	34,0
2010	100,5	966,0	629,5	65,2%	82,1	33,8	9,2	87,0	51,3	N	38,0
2009	86,4	980,7	655,2	66,8%	81,9	33,9	6,6	76,3	43,8	N	37,6
2008	63,2	996,1	681,9	68,5%	93,2	27,9	7,2	66,5	35,9	N	42,0
2007	71,3	985,2	651,0	66,1%	100,8	25,6	10,0	70,3	38,7	N	37,2
2006	85,8	961,2	641,8	66,8%	87,5	25,9	8,7	72,5	39,1	N	32,2
2005	91,9	949,2	643,2	67,8%	92,7	24,3	9,8	65,6	35,3	N	28,0

Vir: SURS (2005-2020): ANP, preračun avtorjev.

4.2 Izvozna usmerjenost panog

Na podlagi podatkov iz tabele 1 torej lahko skleneva, da je epidemija najbolj vplivala na zaposlitve v panogah z večjim deležem nestandardnega zaposlovanja. Druga teza postulira, da so to predvsem izvozno usmerjene panoge, v katerih sva pričakovala večjo nestabilnost zaposlitev, česar pa podatki ne potrjujejo.

Iz tabele 2 je razvidno, da podatki o deležih standardnega zaposlovanja (ti predstavljajo inverz deležu nestandardnega zaposlovanja) ne potrjujejo teze T2. V izvoznih panogah je v povprečju več standardnega zaposlovanja in manj nestandardnega zaposlovanja kot v panogah, ki večino prihodkov realizirajo na domačem trgu. Le dve od pretežno na domači trg usmerjenih panog (rudarstvo in oskrba z vodo) z razmeroma majhnim številom zaposlenosti v celotni zaposlenosti, v katerih prevladuje državno lastništvo, izkazujeta višje deleže standardnega zaposlovanja kot dve izmed izvozno usmerjenih panog (promet in predelovalna industrija). V vseh preostalih na domači trg usmerjenih panogah je delež standardnega zaposlovanja znatno nižji kot v izvozno usmerjenih panogah (industrija, promet in oskrba z električno energijo). Podobno se pokaže, če na nad- in podpovprečno izvozno usmerjene skupine razdelimo podskupine predelovalne industrije, ki je v celoti visoko izvozno usmerjena in je navadno v središču analiz študij vpetosti v globalne verige vrednosti. Tudi tukaj nadpovprečno izvozno usmerjene skupine praviloma izkazujejo nižje, skupine s primerjalno močnejšo usmerjenostjo na domači trg pa višje deleže nestandardnega zaposlovanja (tabela 2, stolpec 1). Skratka, če v povezavi s prvo tezo sklepamo, da je bil upad zaposlovanja največji v panogah, v katerih so zgoščene nestandardne zaposlitve, saj je bil pri teh upad največji, potem to ne morejo biti izvozno usmerjene panoge, saj je v njih delež nestandardnih zaposlitev primerjalno nizek.

Druga teza izvozno usmerjenost, s katero sva poskusila zajeti vpetost v mednarodne verige vrednosti, povezuje tudi z nestabilnostjo zaposlovanja. Povezavo sva preverila z uporabo registrskih podatkov, ki zajemajo le zaposlene po pogodbi o zaposlitvi. Ker med temi zaposlitvami prevladuje zaposlovanje za nedoločen čas, so te načeloma stabilnejše od drugih oblik. Rezultati kažejo, da so tudi po tem kriteriju zaposlitve v panogah, ki so usmerjene na domači trg, bolj nestabilne. Zato teze T2 v delu, ki govori o nestabilnosti zaposlovanja v izvozno usmerjenih panogah v času prvega vala epidemije covid-19, ne moreva potrditi.

Tabela 2: (Ne)stabilnost zaposlovanja, obseg proizvodnje oz. storitev, uporaba ukrepa čakanja na delo in odpuščanje v času prvega vala epidemije covid-19.

	1 Delež standardnih zaposlitev (%)	2 Sprememba zaposlenosti Q2/ Q1 2020 (%)	3 Sprememba obsega proizvodnje oz. storitev Q2/Q1 2020 (%)	4 Koefficient nestabilnosti zaposlovanja (2/3)	5 Delež zaposlenih na čakanju mar-jun 2020 (%)	6 Koefficient uporabe ukrepov (5/3)	7 Delež odpuščenih mar-jun 2020 (%)	8 Koefficient odpuščanja (7/3)
Podpovprečno izvozno usmerjene panoge (< 41,8 %)	53,70	-2,38	-3,33	0,71				
A Kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo	12,16	2,36	N	N	N	N	N	N
B Rudarstvo	89,04	-1,52	N	N	N	N	N	N
E Oskrba z vodo; ravnanje z odpadki in saniranje okolja	86,33	-0,23	N	N	N	N	N	N
F Gradbeništvo	60,43	0,53	15,49	0,03	20,0	1,27	5,0	0,32
G Trgovina; vzdrževanje in popravila motornih vozil	63,25	-1,70	-2,53	0,67	25,2	-9,97	4,5	-1,77
I Gostinstvo	52,21	-8,23	-43,34	0,19	65,0	-1,50	16,7	-0,39
J Informacijske in komunikacijske dejavnosti	68,63	-0,24	-5,97	0,04	8,7	-1,46	2,4	-0,39
L Poslovanje z nepremičninami	42,70	-1,90	-10,14	0,19	17,0	-1,68	5,0	-0,49
M Strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti	50,10	-1,58	-3,16	0,50	18,4	-5,81	4,7	-1,47
N Druge raznovrstne poslovne dejavnosti	51,16	-6,22	-11,06	0,56	21,0	-1,90	10,6	-0,96
Nadpovprečno izvozno usmerjene panoge (> 41,8 %)	75,61	-1,79	-16,98	0,11				
C Predelovalne dejavnosti	75,44	-1,81	-18,63	0,10	23,3	-1,25	3,7	-0,20

D Oskrba z električno energijo, plinom in paro	90,08	1,45	-12,87	-0,11	0,4	-0,03	0,5	-0,04
H Promet in skladiščenje	73,95	-2,18	-11,45	0,19	20,1	-1,76	3,1	-0,27
Podpovprečno izvozno usmerjene skupine pred. ind. (< 71,5 %)	72,59	-1,82	-12,20	0,15				
10 Proizvodnja živil	75,01	-1,05	-6,00	0,18				
11 Proizvodnja pijač	74,06	-2,21	31,51	-0,07				
14 Proizvodnja oblačil	63,08	-2,22	-5,72	0,39				
16 Obdelava in predelava lesa; proizvodnja izdelkov iz lesa, plute, slame ...	72,40	-2,34	-6,52	0,36				
17 Proizvodnja papirja in izdelkov iz papirja	82,88	-0,35	-9,16	0,04				
18 Tiskarstvo in razmnoževanje posnetih nosilcev zapisa	60,27	-2,56	-9,16	0,28				
22 Proizvodnja izdelkov iz gume in plastičnih mas	71,79	-1,98	-16,74	0,12				
23 Proizvodnja nekovinskih mineralnih izdelkov	78,24	-0,69	-5,31	0,13				
25 Proizvodnja kovinskih izdelkov, razen strojev in naprav	77,21	-2,40	-16,26	0,15				
26 Proizvodnja računalnikov, elektronskih in optičnih izdelkov	77,46	-0,70	-8,47	0,08				
31 Proizvodnja pohištva	62,36	-3,44	-17,02	0,20				
33 Popravila in montaža strojev in naprav	50,41	-1,02	-21,24	0,05				
Nadpovprečno izvozno usmerjene skupine pred. ind. (> 71,5 %)	78,59	-2,15	-24,92	0,09				
3 Proizvodnja tekstilij	78,17	-4,06	-31,78	0,13				
15 Proizvodnja usnja, usnjenih in sorodnih izdelkov	87,11	-9,01	-37,98	0,24				

20 Proizvodnja kemikalij, kemičnih izdelkov	80,56	-0,35	-15,35	0,02				
24 Proizvodnja kovin	84,25	-2,33	-27,18	0,09				
27 Proizvodnja električnih naprav	78,16	-1,81	-23,02	0,08				
28 Proizvodnja drugih strojev in naprav	84,96	-1,11	-13,30	0,08				
29 Proizvodnja motornih vozil, prikolic in polprikolic	74,52	-2,68	-33,60	0,08				
32 Druge raznovrstne predelovalne dejavnosti	73,35	-1,87	-20,43	0,09				

Viri: 1 - SURS (2018): ANP letni podatki, preračuni avtorjev, 2 - SURS (2020): SRDAP; 3 - Pošvar in dr. (2019), 5 in 7 - ZRSZ - elektronska pošta; 4, 6 in 8 - preračuni avtorjev.

Podatki koeficientov nestabilnosti zaposlovanja (izračunane spremembe zaposlenosti v epidemiji covid-19 glede na spremembo obsega proizvodnje/storitev) v tabeli 2 namreč nakazujejo, da so bile zaposlitve v panogah, ki so nadpovprečno usmerjene v izvoz, v covid-19 krizi veliko stabilnejše kot panoge, ki so usmerjene pretežno na domači trg. V panogi oskrbe z elektriko, ki je pretežno v državni lasti in je ena izmed treh izvozno usmerjenih panog, se je ob precejšnjem padcu proizvodnje zaposlenost celo povečala. Nasprotnosmerna povezava je najverjetneje naključna, a vendarle nakazuje, da stabilnost zaposlenosti v tej panogi ni odvisna od kratkoročnih nihanj v obsegu proizvodnje. Podobno sliko dobimo, če panoge predelovalne industrije razdelimo glede na njihovo izvozno usmeritev: upad zaposlenosti je bil glede na upad obsega proizvodnje znatno močnejši v skupinah predelovalne industrije, ki so podpovprečno usmerjene v izvoz, kot pri panogah, ki so nadpovprečno izvozno usmerjene. Drugače povedano, skupine predelovalne industrije, ki so primerjalno bolj usmerjene v izvoz, so utrpeli dvakrat tolikšen padec obsega proizvodnje kot tiste, ki so močnejše usmerjene na domači trg, a padec zaposlenosti je bil pri teh izvozno usmerjenih panogah le za petino višji od padca zaposlenosti pri panogah, usmerjenih na domači trg.

V nasprotju z najino tezo, ki destandardizacijo zaposlovanja neposredno povezuje z njihovo internacionalizacijo oziroma vpetostjo v globalne verige vrednosti, ugotavljava, da je v izvozno usmerjenih panogah manj nestandardnega zaposlovanja in da je zaposlovanje tam praviloma stabilnejše. Teze T2 torej ne moreva potrditi niti v delu, ki govori o večji uporabi nestandardnega zaposlovanja v izvozno usmerjenih podjetjih v času prvega vala epidemije covid-19.

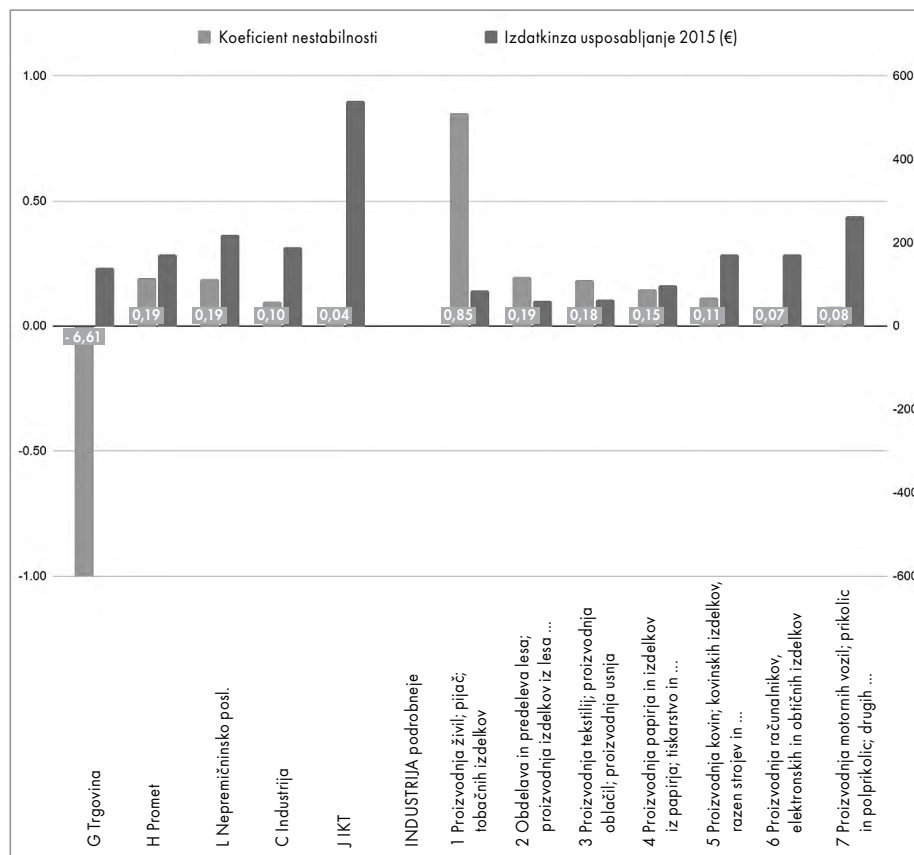
4.3 Specifične veščine in vlaganje v usposabljanje zaposlenih

V tretji tezi sva predpostavljala, da so v *epidemiji covid-19* največjo nestabilnost zaposlovanja beležili v tistih panogah, ki manj vlagajo v veščine zaposlenih.⁵ Tezo sva preverila s primerjavo podatkov o višini izdatkov za usposabljanje v podjetjih na zaposlenega po posameznih panogah z že omenjenim koeficientom nestabilnosti zaposlovanja. Vse potrebne podatke za izračun obeh kazalcev imava na voljo le za nekaj panog, ki jih prikazujeva na sliki 1. Kot je razvidno iz slike 1, je koeficient nestabilnosti v dveh združenih skupinah panoge trgovine (G45 in G47) negativen, saj se je v času prvega vala epidemije covid-19 zaposlenost v maloprodaji kljub rahli rasti obsega prometa zmanjšala. Skupni obseg prometa v obeh panogah trgovine se je glede na prvo četrtletje povečeval, a rahlo in manj od običajnega sezonskega povečanja v tej panogi. Se pravi, zaposlovanje v maloprodaji je očitno tako nestabilno, da ga prizadene že znižanje rasti pod pričakovano sezonsko raven. Glede na razmeroma nizke izdatke za usposabljanje takšno gibanje ni nepričakovano.

Pri predelovalni industriji je koeficient nižji, kot bi lahko sklepali glede na izdatke za usposabljanje. A treba je upoštevati, da so podjetja pri poročanju o izdatkih za usposabljanje upoštevala tudi agencijske delavce, medtem ko registrski podatki, na katerih temelji koeficient nestabilnosti, zajemajo le neposredno zaposlene pri podjetjih. Če bi agencijske delavce štela med zaposlene v predelovalni industriji, bi bil koeficient nestabilnosti višji, kot sugerira izračunani koeficient nestabilnosti, prikazan v tabeli 2.

5. Ne glede na rezultate, ki jih predstavlja v nadaljevanju, investicij podjetij v veščine zaposlenih ne moremo jemati kot nesporno pridobitev z vidika delavcev, saj ta vlaganja lahko delujejo kot nadomestek za formalno izobrazbo, kar pomeni, da lahko s prenosom težišča na (specifično) usposabljanje v podjetjih prihaja do dekvifikacije delovne sile nasploh (Breznik 2014). Primerjalni podatki Eurostata [trng_cvt_17s] sicer kažejo, da podjetja v Sloveniji razmeroma veliko vlagajo v usposabljanje zaposlenih, toda podatki [trng_aes_102] o usposabljanju in izobraževanju odraslih razkrijejo, da je udeležba močno diferencirana glede na izobrazbo zaposlenih: medtem ko je delež terciarno izobraženih v programih formalnega in neformalnega izobraževanja in usposabljanja precej nad povprečjem, je delež tistih z osnovnošolsko izobrazbo precej pod povprečjem EU.

Slika 1: Koeficient nestabilnosti zaposlovanja v času epidemije covid-19 in izdatki za usposabljanje po panogah.

Vir: SURS (2015): CVTS; SURS (2020): SRDAP, preračuni avtorjev.

Nasprotnosmerno razmerje med višino koeficienta nestabilnosti zaposlovanja in višino izdatkov za usposabljanje se veliko jasneje kaže med skupinami predelovalne industrije (slika 1, desno). Tukaj rahlo odstopa le skupina proizvodnje živil in pijač, kjer je nestabilnost zaposlovanja višja, kot bi pričakovali glede na višino izdatkov za usposabljanje. Čeprav na stabilnost zaposlovanja očitno vplivajo tudi drugi dejavniki, podatki za izbrane panoge gospodarstva in podatki za skupine predelovalne industrije nakazujejo, da določena povezava med višino izdatkov za usposabljanje in stabilnostjo zaposlovanja v industrijskih panogah vendarle obstaja. Teze T3 torej ne moreva zavrniti, saj se zdi, da jo podatki o nestabilnosti zaposlovanja in investicijah v večine zaposlenih vsaj delno podpirajo.

4.4 Medrazredne koalicije

Četrta in peta teza se nanašata na ravnanje sindikatov in vladne politike v preteklosti ter ukrepe ob epidemiji, zato jih lahko preveriva s kvalitativno analizo. Najpomembnejši ukrepi med epidemijo zajemajo (glej ZIUZEOP, ZUIOOPE itd.):

- *Začasno denarno nadomestilo plače* v višini 513,64 evra, vključno z obveznimi socialnimi zavarovanji za čas trajanja epidemije v primeru prekinitve pogodbe o zaposlitvi iz poslovnega razloga ali poteka časa, za katerega je bila sklenjena. Od približno 12 tisoč oseb, za kolikor se je v času prvega vala epidemije povečala registrirana brezposelnost, je po podatkih ZRSZ posebno vlogo za uveljavitev začasnega denarnega nadomestila oddalo 1939 brezposelnih, odobrenih pa je bilo 965 vlog. Koliko oseb, ki so med marcem in junijem junija 2020 ostale brez zaposlitve, je prejelo kakršnokoli denarno nadomestilo (vključno z rednimi nadomestili), ZRSZ nima, a ocenjujejo, da jih je okoli 17,5 tisoč, kar je približno dvakrat toliko kot v enakem obdobju leta 2019.
- *Delna oprostitvev prispevkov* (za pokojninsko in invalidsko zavarovanje) in *krizni dodatek* v višini 200 evrov (aprila in maja 2020) za zaposlene v zasebnem sektorju, ki v času ukrepov delajo, če zadnja izplačana plača ni presegla trikratnika minimalne plače.
- *Delno povračilo nadomestila plače za zaposlene na čakanju* v višini 80 % izplačanega nadomestila plače za zaposlenega; omejeno z višino maksimalnega zneska denarnega nadomestila 892,50 evra; podaljšano tudi po koncu prvega vala epidemije do konca leta 2020. Po začasnih podatkih ZRSZ so podjetja marca te ukrepe uveljavila za 114.405, aprila za 176.437, maja za 149.827, junija za 44.425 in julija za 18.582 oseb.
- *Delno subvencionirano skrajšanje polnega delovnega časa* na najmanj 20 ur, v višini od 112 do 448 evrov, odvisno od ur dela; v soglasju s sindikati, za čas v razliki do polnega delovnega časa je delavec na čakanju, ukrep velja od 1. 6. do konca leta 2020. Junija 2020 je 3295 podjetij ta ukrep uveljavljalo za 19.211 zaposlenih.
- *Izplačilo enkratnega solidarnostnega dodatka* maja 2020 v višini 150 evrov 49.728 prejemnikom denarne socialne pomoči (DSP) in varstvenega dodatka mesec april 2020.
- *Izredna pomoč v obliki mesečnega temeljnega dohodka* za samozaposlene (vključno z družbeniki), kmete in verske delavce v višini 350 evrov za marec in po 700 evrov za april in maj ter plačilo prispevkov. Število upravičencev:

51.480 (Vir: FURSa), od tega 47.669 samozaposlenih, 2907 kmetov, 686 verskih uslužbencev in 234 družbenikov (vir: FURSB).

- *Enkratni solidarnostni dodatek* v višini 150 evrov je prejelo 45.250 študentov s stalnim prebivališčem v RS.

Ob sprejemanju prvega svežnja ukrepov se vlada ni usklajevala s sindikati, zato ne moremo trditi, da so sindikati izvoznih sektorjev kolaborirali z vlado ali kapitalom pri oblikovanju ukrepov, ki ščitijo »jedrne« skupine delavstva v predelovalni industriji na račun delavcev v prekarjem sektorju storitev. Vlada je sicer že v prvem protikoronskem paketu marca 2020 sprejela ukrep začasnega čakanja na delo. Veljavnost tega ukrepa je bila večkrat podaljšana z zakoni, ki so jih socialni partnerji usklajevali na Ekonomsko-socialnem svetu. Tovrstne ukrepe literatura o segmentaciji pogosto obravnava kot ukrepe, ki koristijo jedrni delovni sili, saj naj bi jih uporabljali večinoma delodajalci v predelovalni industriji, kjer podjetja in zaposleni vlagajo v specifične veščine, medtem ko naj podjetja v nizko plačanih storitvenih sektorjih po tem ukrepu ne bi posegala (Thelen 2014: 113–118 in 131–134). Podatki Zavoda za zaposlovanje (ZRSZ) tega ne potrjujejo. Največje število delavcev, poslanih na čakanje, je bilo res iz predelovalne industrije – toda predelovalna industrija je tudi največja panoga v gospodarstvu. Če povprečno število zaposlenih, ki so jih podjetja med marcem in junijem ob državnih subvencijah poslala »na čakanje«, primerjamo s povprečnim številom zaposlenih v prvem četrtletju leta 2020 po panogah (glej tabelo 2, stolpec 6 – koeficient uporabe ukrepov), vidimo, da je bil delež vseh oseb na čakanju v panogah »prekarnega storitvenega sektorja« (denimo v trgovini, gostinstvu ali drugih raznovrstnih poslovnih dejavnostih) dejansko večji kot v predelovalni industriji, ki naj bi ji ukrep čakanja na delo najbolj koristil. Vendar ob pandemiji niso bile vse panoge enako prizadete. Da bi upoštevala še to okoliščino, sva ustvarila koeficient »uporabe ukrepov«, ki povprečni mesečni delež zaposlenih na čakanju primerja s padcem prometa v storitvah ali obsega proizvodnje v drugem četrtletju 2020. Padec prometa je bil denimo v panogi trgovine znatno manjši kot padec obsega proizvodnje v predelovalni industriji, vendar so glede na padec prometa po ukrepu delnega *povračila nadomestila plače za zaposlene* na čakanju na delo skoraj vse druge panoge posegle bolj kot predelovalna industrija. Glede na podatke bi torej težko trdili, da so ta ukrep bolj uporabljali v predelovalni industriji. Zatekanje k ukrepom v storitvenih panogah (zlasti v trgovini) pa ni veliko koristil niti delavstvu teh panog, saj je bilo tam – primerjalno gledano – intenzivnejše tudi odpuščanje. Največ novoprijavljenih brezposelnih oseb na ZRSZ med marcem in junijem je bilo resda iz predelovalne industrije. Toda sorazmerno s številom vseh zaposlenih v panogi v prvem četrtletju leta 2020 je ta delež spet višji v trgovini, pa

tudi v gostinstvu, drugih poslovnih dejavnostih itn.⁶ Razlika med panogami izstopi še jasneje, če primerjamo število novoprijavljenih brezposelnih (tj. odpuščenih) s padcem proizvodnje oz. obsega storitev (glej tabela 2, stolpec 8 – koeficient odpuščanja), ki kaže, da so se podjetja v trgovini in nekaterih drugih storitvenih panogah precej močneje odzvala z odpuščanjem kot podjetja v predelovalni industriji. Kapital v storitvenih panogah je torej v veliko večji meri učinke šoka eksternaliziral, tj. prevalil na državo (subvencije) in delavstvo (z odpuščanjem) kot podjetja v predelovalni industriji.

Sindikatom tudi težko očitamo, da so pozabili na študentske delavce in samozaposlene. Sindikati (zlasti Mladi+) največje centrale, v okviru katere osrednjo vlogo igrajo sindikati predelovalne industrije, so opozarjali na položaj študentov in tudi zanje zahtevali mesečno nadomestilo dohodka, širitev solidarnostnega dodatka tudi na tuje študente, širitev kriznega dodatka in temeljnega dohodka tudi na nestandardno zaposlene. Sindikati javnega sektorja in njihove centrale so prav tako podprli širitev podpore na samozaposlene v kulturi in zahtevali pomoč sektorju kulturnih dejavnosti, v katerem je kar polovica vseh zaposlitev nestandardnih, vladni ukrepi v epidemiji pa so ga v veliki meri obšli.

Tudi pred epidemijo bi v Sloveniji težko našli primere ravnanja sindikatov, ki bi potrjevali T4. Literatura o segmentaciji, ki smo jo obravnavali pri T4 (npr. Palier in Thelen 2010), govori o podpori sindikatov iz strateško pomembnih izvoznih panog predelovalne industrije liberalizaciji nestandardnega zaposlovanja v zameno za ohranjanje zaščite standardno zaposlenih; podpori atipičnim oblikam zaposlovanja, ki se navadno uporabljajo v prekarnih sektorjih storitev (malo delo); nasprotovanje uvedbi minimalne plače; krepitev ločnice med sistemom socialnega zavarovanja in socialno pomočjo itn. Prizadevanja sindikatov v Sloveniji so šla v nasprotno smer. Leta 2009 so sindikati po veliki stavki v strateško pomembnem izvoznem podjetju (Gorenje) izbrili povišanje minimalne plače, leta 2016 in leta 2018 pa podprli izločitev dodatkov iz minimalne plače. Leta 2011 so v širši koaliciji zavrnili uvedbo malega dela, ki bi se, če lahko sklepamo po uporabi študentskega dela, uporabljalo zlasti v prekarnih storitvenih sektorjih. V reformi leta 2013 so sindikati pristali na liberalizacijo standardne zaposlitve v zameno za močnejšo regulacijo nestandardnega zaposlovanja. Učinki reforme so lahko predmet razprave, a dejstvo je, da je reforma šla v nasprotno smer, kot bi pričakovali glede na T4.

6. A treba je upoštevati, da se odpuščanje agencijskih delavcev v predelovalni industriji v veliki meri kaže v drugih poslovnih dejavnostih, kjer so registrirane agencije za zaposlovanje. V manjši meri to velja tudi za trgovino, ki je prav tako pomemben »uporabnik« agencijskega dela.

Nekaj največjih sindikalnih akcij v času epidemije in neposredno po njej je bilo prav v prekarnih storitvenih sektorjih. Tako je denimo sindikalno zaupnico v eni od diskontnih verig, ki se je soočila z odpovedjo, solidarnostno podprlo več kot 20 sindikatov različnih sektorjev, vključno z največjimi sindikati predelovalne industrije. Kampanjo za zaprtje trgovin ob nedeljah, ki jo je sprožil Sindikat delavcev trgovine Slovenije in se je septembra 2020 zaključila s spremembo Zakona o trgovini, so s pismom parlamentu podprle največje sindikalne centrale in še posebej najmočnejši sindikat predelovalne industrije SKEI. Skratka, tezo T4, po kateri naj bi delavstvo, organizirano v močne sindikate v strateških izvoznih panogah predelovalne industrije z razredno kolaboracijo izboljševalo svoj položaj na račun prekarnega sektorja storitev, lahko zavrneva.

4.5 Država kot akter segmentacije

Ostaja še peta teza (T5), po kateri ukrepe, ki spodnašajo položaj zaposlenih v storitvenem sektorju, sprejema predvsem država, ki si prizadeva izboljšati pogoje za konkurenčnost individualnih kapitalov (podjetij) na svetovnem trgu in tako čim bolj razširiti nacionalni proces akumulacije kapitala.

Usmeritev vladnih ukrepov v času epidemije vsaj delno podpira tezo T5. Vlada je z izjemo enkratne solidarnostne pomoči za študente pri ukrepih popolnoma izpustila zaposlene prek študentskih napotnic, ki predstavljajo znaten delež zaposlenosti v prekarnih storitvenih panogah. Toda veliko študentov je eksistenčno odvisnih od prodaje delovne sile: pred upadom v epidemiji je kar dve tretjini zaposlenih v tej obliki delalo več kot dvajset ur na teden, približno ena tretjina pa jih je bila zaposlena za poln delovni čas (glej Bembič in Čehovin Zajc 2020; Breznik in Čehovin Zajc 2020). Tuji študentje, ki so najverjetneje v največji meri odvisni od študentskega dela, dodatka niso dobili. Ukrepi so v veliki meri zaobšli tudi samozaposlene, ki so bili sicer deležni t. i. temeljnega dohodka v višini 350 evrov za marec ter 700 evrov za april in maj, vendar le za čas, ko je bila razglašena epidemija. Največje število samozaposlenih, ki ne zaposlujejo drugih delavcev, prav tako najdemo v panogah, usmerjenih na domači trg: v panogi strokovnih, znanstvenih in tehničnih dejavnosti, v trgovini in gradbeništvu, pa tudi v predelovalni industriji, a je v slednji delež te oblike zaposlovanja nizek – precej višji je v panogah poslovanja z nepremičninami, strokovnih, znanstvenih in tehničnih dejavnostih ter v kulturnih in razvedrilnih dejavnostih, ki so jih ukrepi za zajezitev širjenja virusa močno prizadeli tudi po koncu prvega vala epidemije. V nasprotju s tem je standardne zaposlitve, za katere lahko domnevamo, da so z vidika podjetij najpomembnejše – in v zasebnem sektorju prevladujejo predvsem v jedrnih panogah izvoznega sektorja –,

država stabilizirala z ukrepi subvencioniranja krajšega delovnega časa in čakanja na delo. Usmeritev ekonomske politike države med epidemijo se jasno kaže tudi v odnosu do gostinstva, ki ga je epidemija verjetno najbolj prizadela. Medtem ko je strateško pomembne nastanitvene dejavnosti, v katerih so leta 2019 na tuje goste odpadle skoraj tri četrtine vseh nočitev, država reševala s turističnimi boni, dejavnosti strežba hrane in pijač, kjer veliko večino prometa opravi domače prebivalstvo, niso bile deležne nobenih posebnih ukrepov.

Država je ob pomoči velikega kapitala in skladno s smernicami Evropske komisije s svojimi ukrepi že pred epidemijo spodbujala tudi konkurenco med delavstvom v storitvenih panogah, ki so izrazito usmerjene na domači trg, in sicer z različnimi oblikami deregulacije. Poleg periodičnih valov fleksibilizacije zaposlovanja oziroma odpuščanja, ki najbolj prizadenejo delavce brez posebnih veščin, je treba omeniti deregulacijo izobrazbenih pogojev v dveh ključnih segmentih prekarnega sektorja storitev, gostinstvu in maloprodaji. Tako od leta 2005 za odprtje gostinskega lokala in vodenje delovnega procesa v njem ni več potrebna nikakršna posebna izobrazba. Podobno velja za maloprodajo, v kateri sta bila leta 2015 deregulirana dva nosilna poklica trgovke in poslovodje. Deregulacija je v obeh primerih udarila po kakovosti storitev in okrepila konkurenco med delavstvom obeh panog.

5 Razprava

Analizo učinkov gospodarskega šoka ob epidemiji covid-19 in ukrepih za njeno zaježitev sva uporabila za preizkus niza tez o dejavnikih sektorsko specifične destandardizacije in nestabilnosti zaposlovanja. Pri tem sva se navezovala na teorije, ki destandardizacijo zaposlovanja povezujejo z vpetostjo v globalne tokove kapitalistične produkcije, investicije v večšine zaposlenih, odnose med različnimi skupinami delavstva, kapitalom in politiko države. Rezultati najine študije na naslednji način potrjujejo postavljene teze:

- T1: Stabilnost zaposlitve v nestandardnih oblikah je bila v prvem valu epidemije covid-19 manjša kot v standardni obliki zaposlovanja. **Podatki tezo podpirajo.**
- T2: V izvozno usmerjenih panogah je bilo med prvim valom epidemije covid-19 več nestandardnega zaposlovanja, zaposlitve pa so bolj nestabilne kot v panogah, ki so v večji meri usmerjene na domači trg. **Podatki teze ne podpirajo.**
- T3: Najbolj nestabilne so bile ob prvem valu epidemije covid-19 zaposlitve v panogah, v katerih so izdatki za usposabljanje zaposlenih nižji. **Podatki tezo vsaj delno podpirajo.**

T4: Sindikati predelovalne industrije ščitijo delavstvo v »jedrnih« panogah izvoznega sektorja ter podpirajo ukrepe fleksibilizacije nestandardnega zaposlovanja in rahljanja delavskih standardov, kar gre predvsem na škodo delavstvu v prekarnih panogah, ki ga ne ščitijo specifične veščine. **Podatki teze ne podpirajo.**

T5: Država s svojimi ukrepi konkurenčnost v strateških izvoznih sektorjih zagotavlja tako, da hkrati fleksibilizira in deregulira pogoje dela v panogah, ki neposredno vplivajo na ceno delovne sile. **Podatki teze vsaj delno podpirajo.**

Pričakovano sva lahko potrdila tezo, da so bile v času epidemije covid-19 nestandardne zaposlitve (zlasti študentsko delo in delo za določen čas, v nekoliko manjši meri pa tudi delo prek agencij) precej bolj nestabilne in z vidika delavcev bolj negotove kot standardna zaposlitev. Tretjina študentov je že pred epidemijo kljub študijskim obveznostim opravljala delo s polnim delovnim časom, kar kaže na prekarnost gospodinjstev, iz katerih izhajajo. Velika večina teh je prejela dohodek, nižji od minimalne plače (glej Bembič in Čehovin Zajc 2020). Sklepava lahko, da je epidemija, ki je občutno zarezala v to obliko dela, ob odsotnosti ustreznih ukrepov ta gospodinjstva močno prizadela. Nekoliko presenetljivo je samozaposlovanje izkazalo veliko mero stabilnosti, saj v krizi ni upadlo, kar gre deloma morda na račun ukrepa temeljnega dohodka, s katerim je država pomagala večini samozaposlenih med epidemijo.

Že pri drugi tezi sva zadela ob zanimiv problem: čeprav večina teorij problematiko prekarizacije dela navezuje na problem globalizacije in vpetosti v globalne verige vrednosti, podatki kažejo, da se destandardizacija zaposlovanja ne povečuje z izvozno usmerjenostjo panoge. Zaposlovanje v izvozno usmerjenih panogah je bilo v prvem valu epidemije covid-19 v Sloveniji praviloma stabilnejše. Precej pomembnejše se zdijo investicije v usposabljanje zaposlenih: tam, kjer so višje, je zaposlovanje praviloma stabilnejše (tretja teza). Teorije segmentacije, ki pojasnjujejo stabilnejše zaposlovanje v izvoznem sektorju, specifične veščine zaposlenih navadno povezujejo tudi z interesno navezanostjo med delom in kapitalom oziroma medrazrednimi koalicijami na ravni podjetij (četrta teza), vendar pregled dejavnosti sindikatov v Sloveniji med in pred epidemijo te teze ne podpira. V peti tezi sva poskušala razširiti drugo tezo in problematiko konkurenčnosti premestiti od individualnih kapitalov v izvoznih panogah na vprašanje konkurenčnosti kot pogojev za akumulacijo celotnega družbenega kapitala na nacionalni ravni. Zato sva v ravnanju države, ki stremi k zagotavljanju pogojev konkurenčnosti posameznih kapitalov oziroma podjetij na svetovnem trgu, da bi s tem kar najbolj razširila obseg nacionalnega procesa akumulacije, poskusila razbrati morebitne ukrepe, s katerimi fleksibilizira na domači trg usmerjene pa-

noge. Nakazala sva, kako država vzpostavlja pogoje, v katerih dequalificirana delovna sila po nizkih cenah zagotavlja storitve za reprodukcijo celotnega delavskega razreda in s tem ob danih nominalnih mezdah zagotavlja stroškovno konkurenčnost izvoznega sektorja, v katerem prevladuje delavstvo s specifičnimi veščinami in kjer morebitni industrijski konflikti prinašajo veliko večje stroške.

Panoge zasebnega gospodarstva bi lahko v grobem razdelila na štiri skupine. V prvi skupini so strateško pomembne panoge izvoznega sektorja, ki lahko na tujih trgih oziroma kot dobaviteljice ali celo kot podružnice tujih multinacionalnih podjetij dosegajo konkurenčne cene za svoje produkte. To so večinoma tehnološko srednje zahtevne ali celo zahtevnejše panoge (kovinska, elektro, kemična industrija), v katerih podjetja – primerjalno gledano – precej vlagajo v usposabljanje zaposlenih. To so panoge, ki jih vlada podpira z različnimi subvencijami in ukrepi, vlaganjem v infrastrukturo in drugimi politikami. Drugi del predelovalne industrije predstavljajo tehnološko nezahtevne panoge, ki v boju s tujo konkurenco izginjajo – tekstilna, oblačilna in obutvena industrija so na primer leta 1992 skupaj zaposlovale okoli 57 tisoč, leto po vstopu v EU 25 tisoč, leta 2018 pa le še 8 tisoč delavk, pretežno žensk (SURs 1992; 2008; 2018)). Prebivalstvo se s proizvodi teh panog po nizkih cenah oskrbuje prek uvoza, kar kapitalu, ki zaposluje delovno silo v Sloveniji, omogoča nižjo ceno delovne sile, kot če bi se ta reproducirala z doma proizvedenim blagom. Proizvodnje določenih panog predelovalne industrije in večine storitev, ki vstopajo v reprodukcijo delovne sile, a jih je bodisi zaradi pokvarljivosti bodisi zaradi drugih razlogov težje uvažati (npr. nekatere vrste hrane, gostinskih storitev, storitve maloprodaje itn.), podobno pa velja za nekatere storitve, ki jih mora kapital najeti v lokalnem okolju (npr. zasebno varovanje in čiščenje). Delovna sila v teh panogah je večinoma dequalificirana in zato z vidika kapitala lahko zamenljiva ali pogrešljiva, zaposlena je bodisi v nestandardnih oblikah ali tudi v nestabilnih standardnih zaposlitvah in večinoma slabo plačana (čedalje bolj prekarne so tudi nekatere druge, ki zahtevajo višjekvalificirano delovno silo, npr. arhitekturne, pravne, posredniške ipd. storitve). Prav kolikor je nizka cena te delovne sile pogoj za nizko ceno reprodukcije celotnega delovnega razreda in storitev, na njej temelji stroškovna konkurenčnost nacionalnega družbenega kapitala. V teh panogah zaposlena delovna sila je najbolj izpostavljena sicer univerzalnim politikam deregulacije in fleksibilizacije, saj je ne varujejo posebne veščine – podjetja namreč vanje ne vlagajo. Najina analiza je pokazala, da je bilo v epidemiji najbolj nestabilno zaposlovanje prav v teh panogah – bodisi zato, ker je v njih veliko nestandardnega dela (npr. gostinstvo), bodisi zato, ker tudi delo po pogodbi o zaposlitvi ni stabilno (maloprodaja, druge poslovne dejavnosti, strokovne dejavnosti).

6 Zaključek

Prvi učinki epidemije covid-19 na zaposlovanje v Sloveniji so kazali na drastičen upad zaposlovanja – število delovno aktivnih se je že v prvem valu zmanjšalo. Pri ohranjanju zaposlitve je prihajalo do neenakosti. Pričakovano sva lahko potrdila tezo, da so nestandardne zaposlitve precej bolj nestabilne in z vidika delavcev negotove kot standardna zaposlitev. Kriza je pri tem močno prizadela študente, ki so že pred epidemijo kljub opravljenemu delu s polnim delovnim časom večinoma prejeli dohodek, nižji od minimalne plače. V času prvega vala epidemije je brez dela ostala polovica študentskih delavcev, protikoronski ukrepi pa so rednim študentom ponudili zgolj drobtinico – solidarnostni dodatek v višini 150 eur.

Ugotavljava, da je ob upoštevanju silovitosti šoka epidemija bolj kot zaposlene v izvoznem sektorju prizadela prekarizirano delovno silo, ki je koncentrirana v nekaterih storitvenih panogah (npr. maloprodaja, gostinstvo), v katerih so izdatki podjetij za usposabljanje zaposlenih zelo nizki. Podjetja v teh storitvenih panogah so v primerjavi z izvozno usmerjeno predelovalno industrijo učinke šoka tudi v veliko večji meri eksternalizirala, tj. prevalila na delavstvo (z odpuščanjem) in državo (z uveljavljanjem vladnih ukrepov in izkoriščanjem ponujenih subvencij) kot podjetja v predelovalni industriji. Ugotavljava tudi, da sindikati s svojim delovanjem tako pred krizo zaradi covid-19 kot med epidemijo niso poglobljali razcepov na trgu delovne sile.

Zahvala

Avtorja se lepo zahvaljujeva ZRSZ, FURS in SURS za podatke, prof. dr. Miroslavu Stanojeviću in dr. Maji Breznik pa za temeljit pregled prispevka in komentarje pred objavo.

SUMMARY

In this paper we analyze the effects of the first wave of the COVID-19 epidemic on employment in Slovenia in the light of some theories of destandardization and employment segmentation. Our aim is to examine how companies and organizations have responded in the field of employment to the economic shock of the epidemic, what measures have been taken by the government and what positions did the trade unions take. For this purpose, the responses of companies in different industries were examined in comparison to the previous, long-term/longitudinal trends in instability and de-standardization of employment, government measures and trade union strategies. Based on some

theories of destandardization and segmentation of employment, we set out five theses on the stability of employment in relation to the form of employment (T1), export orientation of the industrial branch (T2) and investment in continuous training (T3) and on the role of trade unions (T4) and the state as collective representative of capital (T5) in the processes of labour market segmentation. We evaluated our theses by analyzing statistical data, measures and policies of the state, and the strategies of trade unions before and during the first wave of the epidemic.

In the article, we first note that the first wave of the epidemic has already caused a sharp decline of employment in Slovenia. Workers in non-standard forms of employment were hit the hardest - especially students and temporary workers. As many as half of the student workers lost their jobs, and the state's measures were disproportionate. The data thus support the first thesis that in the first wave of the covid-19 epidemic employment stability in non-standard forms of employment was lower than in the standard forms of employment. Secondly, we note that during the first wave of the covid-19 epidemic the share of non-standard employment was lower in the export-oriented industries. Furthermore, employment in export-oriented industries was more stable than in industries oriented on the domestic market. Finally, employment tended to be more volatile in sectors where expenditure on employee training was lower.

Taking due account of the intensity of the shock (ie. given the drop in turnover/production volume), the epidemic has hit the precarious workforce (which is concentrated in some service industries (e.g. retail), where company training costs are very low) more than employees in the export sector. Compared to the export-oriented manufacturing industry, companies in these service industries also seem to have externalised the effects of the shock to a much greater extent on workers (by means of layoffs) and the state (by taking advantage of the subsidies).

Based on the analysis of trade unions' strategies before and during the epidemic, we rejected the claims of some modern theories of labor market segmentation, according to which manufacturing unions protect labor in the "core" branches of the export sector (i.e. insiders) to the detriment of labor in non-standard forms of employment (i.e. outsiders). While trade unions have not deepened/increased labor market splits, it seems that government policies have strengthened segmentation before the epidemic and reinforced it with the measures during the first wave of the epidemic of covid-19.

Literatura

- Bembič, Branko (2019): Sektorske determinante nestandardnega zaposlovanja in prekarne delo. SEGNET, delovni zvezek I., drugi del. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Bembič, Branko, in Čehovin Zajc, Jožica (2020): Standardizacija prekarne delo? Zaposlovanje v Sloveniji v obdobju 2005–2019. V M. Ignjatović, A. Kanjuo - Mrčela, R. Kuhar (ur.): Družbene neenakosti in politika: 147–154. Slovensko sociološko srečanje, Ljubljana, 6.–7. november 2020. Ljubljana: Slovensko sociološko društvo.
- Boyer, Robert (2014): Developments and extensions of 'Régulation theory' and employment relations. V A. Wilkinson, G. Wood in R. Deeg (ur.): The Oxford Handbook of Employment Relations: Comparative Employment Systems: 114–153. Oxford: Oxford University Press.
- Boyer, Robert, in Drache, Daniel (1996): Introduction. V R. Boyer in D. Drache (ur.): States against markets: The limits of globalization: 1–20. Routledge: London in New York.
- Breznik, Maja (2014): Za napisom nezaposlenim vstop prepovedan: Izobraževanje, delovni pogoji in socialni dialog na ravni podjetja v treh podjetjih iz papirne, tiskarske in založniške dejavnosti. Ljubljana: Konfederacija sindikatov Slovenije Pergam.
- Breznik, Maja, in Čehovin Zajc, Jožica (2020): Prekarizacija standardnega in nestandardnega zaposlovanja v Sloveniji (2005–2019). Teorija in praksa, 58 (1): 28–48.
- Charnock, Greig, in Starosta, Guido (2018): Towards a "Unified Field Theory" of Uneven Development: Human Productive Subjectivity, Capital and the International. Global Society, 32 (3): 324–34.
- Clarke, Simon (2001): Class Struggle and the Global Overaccumulation of Capital. V R. Albritton, M. Itoh, R. Westra in A. Zuege (ur.): Phases of Capitalist Development: 76–92. Houndmills: Palgrave.
- Čehovin Zajc, Jožica, in Breznik, Maja (2020): Segmentacija zaposlovanja v Sloveniji: splošni trendi in medsektorska primerjava (2005–2018). SEGNET, Delovni zvezek II. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Fröbel, Folker, Heinrichs, Jurgen, in Kreye, Otto (1978): The World Market for Labor and the World Market for Industrial Sites. Journal of Economic Issues, XII (4): 834–858.
- Glyn, Andrew (2007): Capitalism unleashed: finance, globalization, and welfare. Oxford: Oxford University Press.
- Hall, Peter A., in Soskice, David (2001): An Introduction to Varieties of Capitalism. V P. Hall in D. Soskice (ur.): Varieties of Capitalism The Institutional Foundations of Comparative Advantage: 145–184. Oxford: Oxford University Press.
- Hewison, Kevin (2016): Precarious Work. V: S. Edgell, H. Gottfried in E. Granter (ur.): The SAGE Handbook of the Sociology of Work and Employment: 428–443. London: Sage.
- Holman, Otto (2014): Flexibilization of Labour in the European Union. V K. van der Pijl (ur.): Handbook of the International Political Economy of Production: 247–263. Cheltenham in Northampton: Edward Elgar.

- Hürtgen, Stefanie (2019a): Mrežna množična produkcija, novi transnacionalni taylorizem in družbeno-prostorska fragmentacija v globalni in evropski elektroindustriji. V A. Podvršič in M. Breznik (ur.): Verige globalnega kapitalizma: 213–240. Ljubljana: Sophia.
- Hürtgen, Stefanie (2019b): The Competitive Architecture of European Integration: European Labour Division, Locational Competition and the Precarization of work and life. V S. Schmalz in B. Sommer (ur.): Confronting Crisis and Precariousness: Organized Labour and Social Unrest in the European Union: 33–52. Boulder in New York: Roman & Littlefield.
- Iñigo-Carrera, Juan (2020): Oblikovanje splošne profitne mere z diferenciacijo industrijskih kapitalov. V A. Podvršič in M. Breznik (ur.): Verige globalnega kapitalizma: 31–68. Ljubljana: Sophia.
- Kalleberg, Arne (2009): Precarious Work, Insecure Workers: Employment Relations in Transition. *American Sociological Review*, 74 (1): 1–22.
- Kalleberg, Arne, in Hewison, Kevin (2013): Precarious Work and the Challenge for Asia. *American Behavioral Scientist*, 57 (3): 271–288.
- Magdoff, Harry (2003): *Imperialism without colonies*. New York: Monthly Review Press.
- Palier, Bruno, in Thelen, Kathleen (2010): Institutionalizing Dualism: Complementarities and Change in France and Germany. *Politics & Society*, 38 (1): 119–148.
- Prosser, Thomas (2016): Dualization or liberalization? Investigating precarious work in eight European countries. *Work, employment & society*, 30 (6): 949–965.
- Rueda, David (2007): *Social Democracy Inside Out: Partisanship and Labor Market Policy in Industrialized Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Scharpf, Fritz W. (1996): Negative and Positive Integration in the Political Economy of European Welfare States. V G. Marks, F. W. Scharpf, P. C. Schmitter and W. Streeck (ur.): *Governance in The European Union*: 15–39. London: SAGE Publications.
- Stanojević, Miroslav, in Čehovin Zajc, Jožica (2017): Kadrovske politike v pogojih demontaže kolektivnih delovnih razmerij. V A. Kohont in M. Stanojević (ur.): *Razpotja in prelomi: spremembe na področju menedžmenta človeških virov v Sloveniji*: 133–162. Ljubljana: Založba FDV.
- Starosta, Guido (2016): Revisiting the New International Division of Labour Thesis. V G. Charnock in G. Starosta (ur.): *The New international Division of Labour: Global Transformation and Uneven Development*: 79–97. London: Palgrave Macmillan.
- Streeck, Wolfgang (1998): The Internationalization of Industrial Relations in Europe: Prospects and Problems. *Politics Society*, 26 (4): 429–459.
- Thelen, Kathleen (2014): *Varieties of Liberalization and the New Politics of Social Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uradni list RS, št. 80/20 in 152/20 (2020): ZIUOOPe in ZZUOOP – Zakon o interventnih ukrepih za omilitev in odpravo posledic epidemije Covid-19.
- Ur. l. RS 49/20 z dne 10.4.2020; 61/20 z dne 30.4. 2020 (2020): Zakon o interventnih ukrepih za zajezitev epidemije Covid-19 in omilitev njenih posledic za državljane in gospodarstvo – ZIUZEOP.

Viri

- FURS (2020): Prejemniki temeljnega dohodka. Poslano po e-pošti na zahtevo avtorjev.
- Povšnar, Jure, in dr. (2019): Analiza poslovanja slovenskih gospodarskih družb po dejavnostih v letu 2018. Delovni zvezek 2/2019. Statistična priloga. Ljubljana: UMAR. Dostopno prek: https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2019/2/DZ_GD_2018.pdf (20. 1. 2021).
- Statistični urad Republike Slovenije – SURS (2005–2020): ANP – Aktivno in neaktivno prebivalstvo (mikropodatki). Ljubljana: SURS.
- SURS (1992): Statistični letopis, tabela 12-2. Ljubljana: SURS.
- SURS (2008; 2018): Delovno aktivno prebivalstvo po dejavnostih (SKD 2008), Slovenija, letno (0775321S). Ljubljana: SURS.
- SURS (2015): CVTS – Continuing vocational training survey. Ljubljana: SURS.
- SURS (2020): SRDAP – Statistični register delovno aktivnega prebivalstva. Ljubljana: SURS.
- Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje – ZRSZ (2020): Novoprijavljeni brezposelni po dejavnosti zadnjega delodajalca. Interventni ukrep delnega povračila nadomestila plače, začasni podatki 30. 9. 2020. Vključeni v interventni ukrep subvencioniranje skrajšanega polnega delovnega časa, do 20. 12. 2020. Poslano po e-pošti na zahtevo avtorjev.

Podatki o avtorjih

doc. dr. **Jožica Čehovin Zajc**

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede
Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, Slovenija
Tel: +386 1 580 52 04

E-mail: jozica.zajc@fdv.uni-lj.si

asist. dr. **Branko Bembič**

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede
Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana, Slovenija
Tel: +386 1 580 52 01

E-mail: branko.bembic@fdv.uni-lj.si